

تولیدکنندگان سیگار ایران را در این گزارش می‌شناسید

اقتصاد سیاسی دود در ایران

فاطمه سادات مرتضوی خبرنگار گروه اقتصاد

شاید آنچنان به نظر نیاید؛ اما صنعت دخانیات به عنوان یک صنعت پرسود در اقتصاد جهانی به ششم‌امی رود تا جایی که در سال ۲۰۲۳ درآمدی معادل ۹۴۱ میلیارد دلار را ثبت کرده است. گفتنی است این صنعت با رشد متوسط سالیانه ۲٫۵ درصد، سهم قابل توجهی از تولیدات جهانی را به خود اختصاص داده است. در ایران حجم مصرف سیگار از ۵۳ میلیارد نخ در سال ۱۳۹۵ به ۳۵درصدی به ۷۱ میلیارد نخ در سال ۱۴۰۲ رسیده است. همچنین میزان تولید نیز از حدود ۴۵ میلیارد نخ در سال ۱۳۹۵ به ۵۹ درصدی به ۷۱٫۷ میلیارد نخ رسیده است. نکته قابل تأمل در بازار سیگار ایران، کاهش چشمگیر قاچاق این محصول به تناسب افزایش تولید داخل بوده است، به‌طوری‌که به موازات افزایش تولید داخل، حجم قاچاق سیگار از ۱۷ میلیارد نخ در سال ۱۳۹۷ به حدود صفر در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ رسیده است. البته نمی‌توان افزایش نرخ ارز و به دنبال آن افزایش قیمت سیگار خارجی در سال‌های اخیر را بی‌ارتباط با کاهش قاچاق این محصول دانست. اما این صنعت ویژگی دیگری نیز دارد. طی ۱۰ سال اخیر در حالی تولید شرکت دولتی دخانیات ایران بیش از ۶۲ درصد سقوط کرده که سهم شرکت‌های سرمایه‌گذاری خارجی از جمله BAT و BAT به‌طور چشمگیری افزایش یافته است، به‌طوری‌که در حال حاضر نیمی از تولید سیگار ایران در اختیار شرکت جی‌تی‌آی پارسیان است.

تولید ۷۲ میلیارد نخ سیگار

براساس گزارش وزارت صمت، میزان تولید سالیانه سیگار در داخل کشور، ۷۱ میلیارد و ۷۰۰ میلیون نخ بود و رقمی کمتر از یک میلیارد نخ سیگار وارد شده است. این در حالی است که این رقم در سال ۱۴۰۲ حدود ۶۸ میلیارد و ۸۶۱ میلیون نخ بوده که چیزی حدود ۵ درصد رشد داشته و کمتر از یک میلیارد نخ از خارج از کشور وارد شده است. در این میان میزان قاچاق سیگار بسیار ناچیزتر از آن است که فکر کنیم؛ چراکه کمتر از ۵۰۰ میلیون نخ قاچاق شده است. گفتنی است میزان مصرف سالیانه سیگار در کشور مان، به نسبت سال ۹۵ حدود ۳۵ درصد افزایش یافته و از ۵۳ میلیارد نخ به ۷۱ میلیارد و ۷۰۰ میلیون نخ رسیده است. در آن سال میزان تولید سیگار در داخل تقریباً ۴۵ میلیارد نخ بوده و پس از هفت سال به حدود ۷۲ میلیارد نخ رسیده که نمایانگر رشد ۵۹ درصدی است. با این وجود می‌بینیم شکافی بین تولید و مصرف ایجاد شده که آن هم منجر به قاچاق و واردات غیر رسمی این محصول دخانی می‌شود.

برآوردها حکایت از آن دارد که چیزی حدود ۲ درصد از مصرف کشور به صورت قاچاق و از مبادی غیر رسمی وارد کشور شده که نه تنها به درآمد دولت آسیب می‌زند، بلکه برای سلامت عمومی نیز تهدیدی جدی محسوب می‌شود؛ زیرا محصولات قاچاق ممکن است استانداردهای بهداشتی رارعايت نکنند. افزون بر این مواد دخانی شامل سیگار، قلیان، انواع تنباکوی‌های بدون دود و سیگار الکترونیک می‌شود. توزیع جغرافیایی مصرف سیگار در کشور نشان‌دهنده تفاوت‌های قابل توجه در مصرف دخانیات در مناطق مختلف کشور است. البته نکته قابل تأمل اینجااست که شیوع مصرف دخانیات در فقیرترین پنجک اقتصادی جامعه در روستاها و همچنین در مردان بیشتر بوده است.

۷۰ همت گردش مالی دخانیات در ایران

به گفته رئیس هیئت‌مدیره انجمن تولیدکنندگان، واردکنندگان و صادکنندگان محصولات دخانی، در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۵۳ میلیارد و ۱۷۴ میلیون نخ سیگار تولید شده که نسبت به ۴۵ میلیارد و ۹۹ میلیون نخ سال ۱۴۰۲، درصد رشد داشته است. پس با این احتساب احتمالاً باید این رقم تا پایان سال ۱۴۰۳ به رقمی در حدود ۷۹ میلیارد و ۸۰۰ میلیون رسیده باشد. افزون بر این در سال ۱۴۰۲، تعداد واحدهای فعال تولید سیگار ۱۷ واحد بود که در سال ۱۴۰۳ به ۱۸ واحد افزایش یافته است.

از طرف دیگر، بنابر آمارهای مرکز پژوهش‌های مجلس، با احتساب مصرف تنقنی سیگار و قلیان، تخمین زده می‌شود که حدود ۲۰ تا ۲۵ درصد افراد جامعه دخانیات مصرف می‌کنند که تقریباً برابر با متوسط منطقه است. طبق بررسی «فرهیختگان» از گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، چیزی حدود ۲۵ درصد جمعیت ایران، معادل ۲۰ میلیون نفر، مصرف‌کننده محصولات دخانی هستند.

بازار مصرف این محصولات از میانه قرن گذشته به عنوان بازاری بزرگ شناخته می‌شود تا جایی که امروزه گردش مالی آن بالغ بر ۷۰ هزار میلیارد تومان (معادل ۲٫۵ میلیارد دلار) برآورد می‌شود.

سهم هر سیگاری روزانه ۱۶ نخ

مصرف دخانیات با وجود سوددهی بالا برای تولیدکنندگان و فروشندگان، همواره به عنوان یکی از چالش‌های اساسی خانوارها و دولت‌ها به حساب می‌آید. آمارهای سازمان جهانی بهداشت حاکی از آن است که چیزی حدود ۱۴ درصد از جمعیت کشور سیگار مصرف می‌کنند، در حالی که برخی از آمارهای داخلی این عدد را حدود ۱۲٫۳ درصد اعلام می‌کنند. طبق آمارها، سرانه مصرف روزانه هر نفر فرد سیگاری در ایران طی سال ۱۴۰۱ حدود ۱۳ نخ بوده که این تعداد در سال ۱۴۰۳ به ۱۶ نخ رسیده است.

مدیر مسئول:

- محمدامین ایمانجانی
- فایم مقام مدیرمسئول:
- مسعود فروغی

سردبیر:

- محمد زعیم‌زاده
- تلفن و فکس:
- ۰۲۱)۶۲۹۹۹۴۹۵

کدپستی:

- ۱۱۳۵۶۳۳۸۱۶

چاپ:

- چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی

نشانی:

- خیابان حافظ، پلین‌تر از جمهوری
- رویمروی ساختمان بورس
- ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم

۱۶

سقوط ۶۲ درصدی تولید شرکت دخانیات ایران

بررسی‌ها حاکی از آن است که در حال حاضر، به جز شرکت دخانیات ایران، ۲۱ کارخانه سیگارسازی با برندهای متفاوت داخلی و خارجی، سالانه سیگار مورد نیاز کشور را به میزان ۸۰ تا ۷۰ میلیارد نخ تأمین می‌کنند. صنعت دخانیات ایران در حال حاضر، صنعتی انحصاری است که در مجموع ۳ شرکت بیش از ۸۰ درصد سهم بازار را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به اینکه در بازارهای انحصاری، امکان تحمیل قیمت به مصرف‌کننده وجود دارد، نقش تنظیم‌گری دولت در این صنعت پررنگ و با اهمیت می‌شود. براساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، سهم شرکت دخانیات ایران از کل بازار در سال‌های اخیر به شدت کاهش یافته و در برخی سال‌ها حتی به کمتر از ۱۰ درصد رسیده است. مثلاً سهم شرکت ایرانی در سال ۱۴۰۱ تنها ۸٫۴ درصد از کل سهام شرکت‌ها بود. این در حالی است که سهم این شرکت از بازار بیش از واگذاری (خصوصی‌سازی) در سال ۱۳۹۱ حدود ۱۵ درصد بوده است. براساس گزارش مالی شرکت دخانیات ایران در سال ۱۴۰۱ چیزی حدود ۷٫۷ میلیارد نخ در این شرکت تولید شده که نسبت به سال ۸۶ از ۱۵٫۶ میلیارد نخ در سال ۸۶ بیش از ۶۰ درصد کاهش یافته. بیشترین تولید سیگار این سال‌ها مربوط به سال ۸۸ است که ۲۵ میلیارد سیگار توسط شرکت ایرانی تولید شد. از سال ۹۰ به بعد تولید این شرکت ایرانی دچار سقوط شد تا جایی که از تولید ۲۰ میلیارد و ۵۰۰ میلیون نخ در آن سال به تولید ۷ میلیارد و ۷۰۰ میلیون نخ سیگار در سال ۱۴۰۱ رسیدیم؛ یعنی یک سقوط ۶۲ درصدی در ۱۱ سال که کاهش قابل توجهی است.

معمولاً واگذاری شرکت‌های دولتی با اهدافی نظیر بهبود کارایی و رقابت‌پذیری صورت گرفته، اما بررسی وضعیت فعلی نشان می‌دهد که واگذاری شرکت دخانیات در بهبود تولید و سهم بازار این شرکت ناموفق بوده و بیشتر به افول این شرکت منجر شده است. در سال ۱۳۹۳، یعنی یک‌سال پس از واگذاری شرکت دخانیات ایران، این شرکت حدود ۱۵ درصد از سهم مصرف سیگار در کشور و تقریباً ۵۰ درصد از تولید سیگار را در اختیار داشت. همچنین مصرف سیگار در کشور سالیانه حدود ۶۰ میلیارد نخ بود که طبق آمار اعلام‌شده توسط مرکز برنامه‌ریزی و نظارت بر دخانیات کشور، حدود ۹ میلیارد نخ آن توسط شرکت دخانیات ایران و حدود ۱۱ میلیارد نخ از طریق سیگار خارجی معتبر با نشان تجاری اصلی در داخل کشور تولید می‌شد. بقیه مصرف نیز از طریق واردات تأمین می‌شد؛ به‌طوری‌که ۲۰ میلیارد نخ از طریق قاچاق و ۲۰ میلیارد نخ نیز از طریق قانونی وارد کشور می‌شد.

۵۰ درصد بازار سیگار ایران در دست ژاپنی‌ها!

از حدود ۷۰ میلیارد نخ سیگاری که سالانه در کشور تولید می‌شود، سهم عمده در اختیار دو شرکت BAT و JTI و همچنین شرکت دخانیات ایران است که به طور رسمی این شرکت‌ها کار خود را از سال ۲۰۰۵ در ایران آغاز کردند. گفتنی است شرکت جی‌تی‌آی پارسیان (JTI) نیمی از بازار ایران را گرفته؛ همچنین سهم شرکت بی‌ای‌تی پارس حدود ۲۰ درصد و سهم شرکت دخانیات ایران حدود ۱۲ درصد است. نکته جالب توجه اینجااست که شرکتی که بیشترین سهم تأمین سیگار ایران را داراست؛ مربوط به کشور ژاپن با نام اصلی ژاپن اینترنشنال است. با نگاهی دیگر شاید بتوان گفت این آمار نمایانگر قدرت و نفوذ این برندها در بازار ایران است به‌طوری‌که شرکت دخانیات ایران را به‌تدریج از موقعیت غالب خود به حاشیه رانده است.

شرکت ژاپنی JTI از سال ۱۳۹۴ با خرید شرکت آرین توتون صنعت، به شرکت جی‌تی‌آی پارسیان تغییر نام داده است. شرکت JTI که در شهرستان سلطانیه زنجان و بادوپرد و نستون و کمل وارد بازار ایران شده است، براساس آمار جهانی سالیانه حدود ۲۰ میلیارد دلار با برندهایی مثل ونیستون، کمل و مویس درآمد دارد و در بیش از ۱۳۰ کشور فعالیت می‌کند.

شرکت بعدی، شرکت بی‌ای‌تی پارس است. سال ۱۳۹۵ بود که فاز نخست کارخانه تولیدی شرکت بی‌ای‌تی پارس در شهرک صنعتی اشتهارد استان البرز افتتاح شد. شرکت بی‌ای‌تی پارس یکی از شعبه‌های شرکت چندملیتی انگلستانی-آمریکایی توباکو است که در ایران فعالیت می‌کند. این شرکت تولیدکننده پر فروش‌ترین برندهای سیگار شامل دانپیل، کنت، مال پال، لاکی استرایک، کول و روتمنز است. بر اساس اعلام شرکت، این واحد صنعتی با سرمایه‌گذاری اولیه ۱۳۰ میلیارد تومانی شرکت چندملیتی بریتیش امریکن توباکو راه‌اندازی شده و ۲۵۰ فرصت شغلی ایجاد کرده است. پیش‌بینی شده ۹۰ درصد مواد اولیه توسط شرکت بی‌ای‌تی تولید خواهد شد که این امر تأثیر مطلوبی بر اقتصاد ایران می‌گذارد. همچنین این کارخانه در فاز اول با ۳۰۰ میلیون پوند توانایی تولید هشت میلیارد نخ سیگار را در سال دارد. افزون بر این، قرار است، ۵۰۰ میلیارد تومان دیگر از جانب شرکت انگلیسی BAT هزینه شود.

گردش مالی ۹۴۱ میلیارد دلاری دخانیات در جهان

صنعت دخانیات در جهان به عنوان صنعتی پرسود به‌شمار می‌رود که شاید بتوان گفت نقش مهمی در اقتصاد دنیا ایفا می‌کند. با وجود اینکه این صنعت طی چندین سال گذشته با چالش‌های عمده‌ای از جمله مقررات سختگیرانه دولت‌ها و سلامت مصرف‌کنندگان روبه‌رو بوده، اما همچنان از پردرآمدترین صنایع و بزرگ‌ترین مشارکت‌کننده مالیات در جهان است. بر اساس آمارهای جهانی، این صنعت در سال ۲۰۲۳ درآمدی معادل ۹۴۱ میلیارد دلار داشت. پیش‌بینی می‌شود این صنعت تا سال ۲۰۲۸ نرخ رشد متوسط سالیانه ۲٫۵ درصد داشته و همچنان رونق در این صنعت در آینده نیز حاکم باشد. گفتنی است از میان زیر مجموعه‌های

مدرن کرده باشد.»

برای مثال «بزرگ‌ترین فروشگاه فروش لوازم قسطی کشور، برای کالای اقساطی پیش پرداخت را از مبلغ کم نمی‌کند به یک مبلغ مورد نظر ۲۵ درصد سود اضافه می‌کند مثلاً برای خرید تلویزیون ۶۲ میلیونی در صورت پرداخت مبلغ ۲۰ میلیون پیش به جای اینکه به ۴۰۰ میلیون باقی‌مانده ۲۵ درصد اضافه کند به همان ۶۲ میلیون تومان سود اضافه می‌کند که این امر مخالف قانون معامله و اسلام است که به پول پیش پرداخت هم سود تعلق بگیرد.»

یکی دیگر از رسانه‌ها هم در باره این موضوع نوشته بود: «روند فروش کالا در این

هابیرمارکت‌ها در سال‌های نخست این بود که سود تسهیلات بانکی از کل مبلغ کالا اخذ می‌شد و سود بانکی از مبلغ پیش‌پرداخت کسر نمی‌شد، اما بعد از مدتی این روند تغییر کرده و سود ۲۲ تا ۳۰ درصدی از مبلغ اقساط اخذ و کالای فروخته‌شده چند برابر گران‌تر از نرخ کارخانه حتی بازار تعیین قیمت می‌شود.»

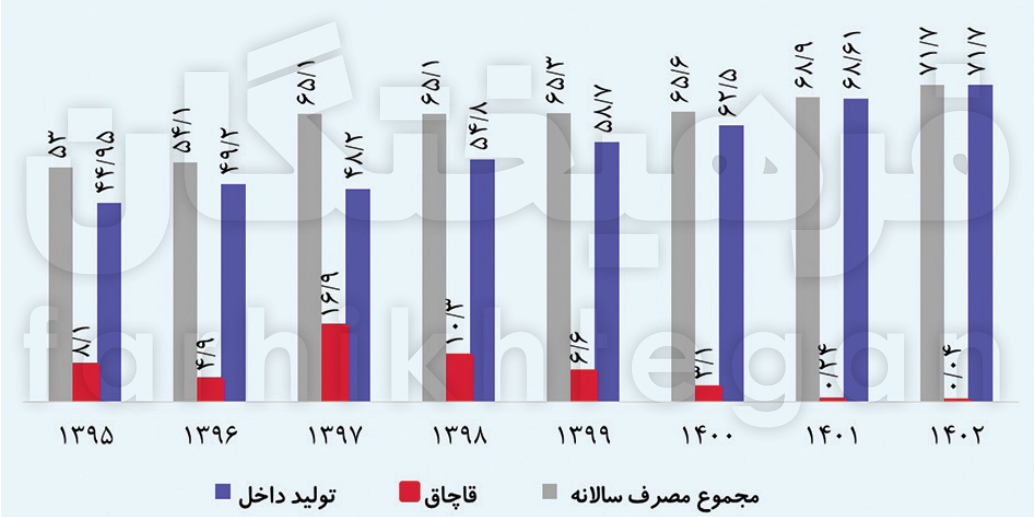
درباره تفاوت قیمت در خرید نقدی و قسطی ناراضی‌های متعددی وجود دارد. یکی از رسانه‌ها در پی‌هشت سال گذشته در گزارش میدانی خود با برخی مشتریان

این صنعت، تولید سیگار با حجم حدود ۸۳۵ میلیارد دلار، بزرگ‌ترین سهم را به خود اختصاص داده و کشور چین با درآمد ۲۹۴ میلیارد دلاری، بیشترین درآمد را از این صنعت در اختیار دارد.

صنعت دخانیات در دنیا به ویژه در سال‌های اخیر، شاهد انحصار شرکت‌های بزرگ بوده است؛ به‌طوری‌که شرکت دخانیات چین به عنوان یکی از رهبران این صنعت، در کنار دیگر شرکت‌های بزرگ، بیش از ۸۰ درصد بازار را در دست دارد. به جز شرکت توتون ژاپن (JTI)، سایر شرکت‌های مطرح در این صنعت آمریکایی هستند و به‌هین دلیل شرکت‌های ایالات متحده بر حدود ۹۰ درصد از بازار دخانیات جهانی (به جز چین) تسلط دارند.

البته با وجود این چشم‌انداز قوی، صنعت دخانیات به عنوان صنعتی پرسود، به شدت زیان‌آور هم محسوب می‌شود. برآوردها نشان می‌دهد نیمی از مصرف‌کنندگان دخانیات که سیگار را ترک نمی‌کنند، در نهایت به کام مرگ می‌روند. همچنین سالانه بیش از ۸ میلیون نفر در جهان به دلیل مصرف دخانیات جان خود را از دست می‌دهند که از این تعداد، ۱٫۳ میلیون نفر در معرض دود سیگار قرار دارند. همچنین، ۸۰ درصد از ۱٫۳ میلیارد نفر جمعیت مصرف‌کننده دخانیات در کشورهای با درآمد کم و متوسط زندگی می‌کنند؛ کشورهایی که دسترسی کمتری به امکانات بهداشتی و سیگارهای باکیفیت دارند.

میزان تولید، مصرف و قاچاق سالانه سیگار در ایران از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ (میلیارد نخ)

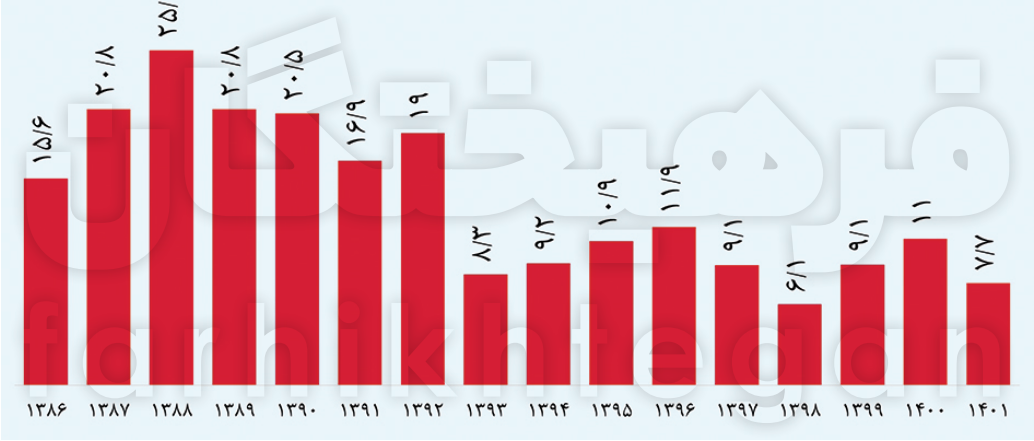

سهم شرکت‌های مختلف از تولید سیگار در ایران طی سال ۱۴۰۱ (درصد)

تولید سالانه سیگار در شرکت دخانیات ایران (ITC) از سال ۱۳۸۶ تاکنون (میلیارد نخ)

(به‌جز تولید مشارکتی و عاملیت صنعتی)

سهم شرکت‌های تولیدکننده سیگار از کل تولید طی سال ۱۴۰۱

شرکت	مقدار تولید (میلیارد نخ)	سهم (درصد)
جی تی آی پارسیان	۳۴٫۲	۴۹٫۸
بی ای تی پارس	۱۳٫۶	۱۹٫۹
شرکت دخانیات ایران	۸٫۴	۱۲٫۲
دخانیات متحد احسان قشم	۲٫۹	۴٫۲
میلاد نور گیتی	۲٫۷	۳٫۹
جاوید ریحان ستاره	۲٫۵	۳٫۶
جی تی آی پارس	۱٫۷	۲٫۵
سایر شرکت‌ها	۲٫۷	۳٫۹
مجموع	۶۸٫۷	۱۰۰

منبع: گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس

تبلیغات آن‌ها نه تنها کمتر نمی‌شود بلکه هر روز در سطح شهرها، بین شهرها و صدوسیما گسترده‌تر می‌شود. ناگفته‌نماند که طبق قانون، تبلیغات خلاف واقع ممنوع و مسئولیت آن متوجه کارکنان‌های تبلیغاتی است.

طبق ماده ۱۲ این‌نامه تأسیس و نظارت بر نحوه کار و فعالیت کارکنان‌های آگهی و تبلیغاتی، «سازمان‌های تبلیغاتی و مؤسسات انتشاردهنده‌های درنظیم آگهی‌های تبلیغاتی خود نباید ادعاهای غیر قابل اثبات و مطالب گمراه‌کننده بگنجانند. در ماده ۱۵ هم آمده است که آگهی‌های تبلیغاتی که از طریق رسانه‌های همگانی (رادپو، تلو یزیون، سینما، روزنامه و مجله، سالنامه ویزیتوری و مانند آن) پخش و انتشار می‌یابد تابع مقررات مندرج در این‌آیین‌نامه است. ماده ۲۰ این آیین‌نامه هم عنوان کرده که مراجع انتظامی جمهوری اسلامی ایران مکلفند به تقاضای وزارت ارشاد از ادامه فعالیت مؤسسات متخلف جلوگیری کنند. این یعنی مسئول جلوگیری از ادامه این روند وزارت ارشاد است. اما نه صدوسیما به عنوان یکی از مراجع پخش گسترده تبلیغات و فروشگاه‌های بزرگ لوازم خانگی به این آیین‌نامه پایبند بوده است و نه وزارت ارشاد به این موضوع توجه داشته است.

گفت‌وگو کرده بود. یکی از مشتریان به این رسانه گفته بود: «لیاسشویی من در حالت معمولی و اگر قیمت آن راهمان موقع در سال ۱۴۰۰ پرداخت می‌کردم ۲۳ میلیون تومان بود، اما من تصمیم گرفتم چند تنه از لوازم خانه اقسطی به‌خرم و این یک پای قم می‌باشد ۳۹ میلیون تومان حساب شد. من اصلاً نمی‌دانستم که قرار است این همه بهره برای خرید چند قلم لوازم بدهم وگرنه هر طور که بود، این لوازم را نقداً حساب می‌کردم.»

در نهایت ادعای این فروشگاه‌ها در باره شرایط خاص برای خرید قسطی و تبلیغ گسترده حول محور آن هم توسط برخی رسانه‌ها رد شده است. مثلاً در گزارش یکی از رسانه‌ها آمده بود: «بزرگ‌ترین فروشگاه فروش لوازم قسطی کشور، امتیاز خود را فروش اقساطی کالا‌ها عنوان می‌کند در حالی که این موضوع در تمامی فروشگاه‌های لوازم خانگی رواج دارد. فروش اقساطی با افزایش قیمت کالا موضوعی است که به عقیده مراجعین به این مجموعه مشاهده می‌شود و هیچ تفاوتی با سایر فروشگاه‌ها ندارد.» با وجود اینکه رسانه‌های مختلف طی این مدت ادعاهای تبلیغاتی این هابیرای لوازم خانگی را رد کرده‌اند، اما متأسفانه